

Emlékeim egy barátomról

Nem tudtam, mikor települt Magyarországra Hornyik Miklós, mert az a könnyed, elegáns mozgás, ahogy beilleszkedett – s akkor még nem is tudtam, hogy ez beilleszkedés – olyan volt, mintha mindig köztünk (nekem „köztük”) élt, mozgott volna (én szegedi voltam, eléggé távol attól a csoporttól, amelyben ő mozgott), mintha ott, velük együtt nőtt volna föl. S ahogy engem is fogadott, az a közvetlenség, az a - nyugodtan leírható - érintkezési báj, természetesség és elegancia, minden póz, minden manír nélkül, azonnal baráti érzelmeket indított el bennem. Sem lekezelés, sem alárendelődés: pontosan az a magasság és néha kitaruló mélység, amely az elfogadás mindkét oldalát, a befogadottét és a befogadóét egyenlővé tette. Közvetlenség és elegancia, ez volt, ilyen volt az érintkezési stílusa. Bár számomra akkor különleges és egyedi volt, de sokan elmondták róla, sokan átélték, talán éppen úgy, ahogyan én, ezt a benyomást, ezt az érzést. Igaz, volt közös barátunk, viselkedési és közvetítői szereplőként, Domonkos Laci, aki nekem tanítványom volt, neki munkatársa, aki a hasonló vagy erre törekvő értékrend sugarával tájékozódott. Hiszen ő is Szegedről illeszkedett a főváros „népi-nemzeti” értelmiségei, főleg fiatalok közé. Mert azok a közvetítő súlypontok és kapcsolati elemek azért kibillenthetetlen és letagadhatatlan hatásúak. Amit például Csoóri Sándor jelentett közöttünk. Annak épp hűsz esztendije hogy megismertem Miklóst a Magyarok Világszövetsége *Világszövetség* című lapjánál. Őt Csoóri Sándor bízta meg a lap szerkesztésével, Domonkost én ajánltam Csoóri és Balogh Júlia kegyeibe. Ilyen közvetítésekkel kapcsolódtam én Hornyik Miklós közegébe. Mert az félreérthetetlenül „közeg” volt, ahol Miklós úgy viselte vezérségét, hogy ahhoz, annak lét-voltához, érvényességéhez és minőségéhez egyetlen közellévőnek sem volt egyetlen kételkedő szava.

S a közeg olyan emberi, olyan természetes és magától értetődő volt. Lelki és szellemi hierarchiába illeszkedés, amely nem kötődött semmiféle hatalmi háttérhez, érdekcsoporthoz, „csupán” ahhoz a szinte sugárzó fényhez, hőhöz, jóakarathoz, jósághoz és nemességhez, amely Csoóriban megvalósulván, Csoórit úgy tette szellemi középpontba, hogy annak érdekében sem ő, sem más nem tett semmit. Ez Csoóri lényéből, személyiségéből fakadt. S amely ma is tart. Most csak azért beszélek Csoóriról is, hogy megkísérleljem megrajzolni azt az érték- és viszonyrendszert, amelyben Miklós mozgott, amelyben szerkesztette a *Világszövetséget*.

E rendszerbe magam automatikusan, bár lassan kerültem bele, ugyanis én nem ide tartoztam, nekem vagy számomra csak Domonkos Laci volt a kapcsolat és a közelítés segítője, ő közvetítette a *Világszövetség* című lapot, amely akkor Miklós fő szerepterülete volt, folyamatos megmutatkozás színtere és személyi hatásának színpada volt.

E kissé körülményeskedő előbeszédre azért volt szükség, hogy megfelelő erősségű, valós és plasztikus képet kapjon az a nézőpont, amely Hornyik Miklóssal kapcsolatban azonos vagy hasonló jellegűvé vált. Miklóst megismertem, megkedveltem, imponált és vonzott az élénk és folyamatos szellemi villogása, örök kezdeményező- és reagálóképessége, világos logikája, éles, bár senkit nem bántó szellemessége, okos ítéletei, ezek meggyőző kifejtése; örök készenléte a humorra, az évődésre, az ugratásra, de soha nem a sértésre, a megalázásra, a fölényre, csupán az egyetlen elismerhető fölény, a szellemi fölény vilanásaira és elismerésére. Ahogy ezeket leírom, felmerül bennem a kétely, hogy ez a hornyiki stílus valóban ilyen békés jellegű volt-e. Vagy csak nekem tűnt annak, mert én sértetlen voltam vele szemben. De a kételyt nyomban oszlatja az az

emlék, hogy Miklóst nemcsak én, hanem a közegebe tartozók közül mindenki szerette, és fenntartás nélkül elfogadta. Mert fölényben volt, ez vitathatatlan, de nem bántó, lekicsinylő, megalázó fölényben, hanem segítő, bátorító, világító, vezető fölénye volt. S örök derű, örök játékos kedv, de nem a munka, a feladatok helyett való játék, hanem a könnyedség, a szellem magabiztos játékossága. Mint a kötéláncos vagy az akrobaták, a légtornászok mosolygó magabiztossága, miközben a halálos veszélyek pengeélén egyensúlyoznak vagy röpködnek. Jó volt, élvezetes volt Miklóssal együtt lenni, aktivitása, okossága, derűje magával ragadó, életető hatású volt.

S e sok, és nem utólagos, hanem egyidejűleg érvényesülő és ható elismerés nem terhelt meg, hanem felszabadított, egyenrangúvá tett úgy, hogy azért mindig éreztem, bár Miklós soha nem érezte a különbséget: a műveltségét, a közéleti jártasságát, a másféle féken tartottság utóhatását, mint amit ő is átélt a titói Jugoszláviában. Nekem az ácsok, kőművesek, vasszerelők, panelszerelők, kubikusok és más barátok közege, társasága volt a féken tartottság terepe és színpada. Az a szűk másfél év, amit a rács mögött kellett eltölteni, korántsem volt olyan nehéz, mint a „szabadulást” követő évtizedek. Bár...! Az '56-ban vállalt vagy a sorskiosztott szerep korabeli öröme és későbbi emléke sok mindent kipótolt, ami az építőipari létben is jelen volt, a folyamatos megfigyelés, számontartás, s különösen a művelődés, a továbbtanulás, az igazi értelmiséggé válás egyenes útjának elzárása volt és maradt a fék. Bár...! Ami pótlást a féken tartott lét kacskaringói és rejtekútjai lehetővé tettek, azt én megtettem, az utak időnkénti eltorlaszolása ellenére. S meggyőződésem, tapasztalatom, hogy ezt a csoóri és hornyiki közeg fel sem ismerte, vagy nem tette szóvá. Ám mindaz, ami akkor tehát volt, utólag értékke vált, a túlélés és közbeni gazdagodás élményévé vált. A klasszikus bölcs megállapítás igaza szerint, hogy „ami nem öl meg, megerősít”. Sőt, gazdagít – teszem hozzá.

A kép talán teljes s talán világos is. Mégis...

Azért mégis, mert mindezek ellenére egy számára akkor fontos kérdésben, sőt cselekményben nem értettem egyet Miklóssal. Ez akkor nem okozott konfliktust, sem őt, sem engem nem zavart a „perszonális relációban”.

Ugyanis a lap, amit Miklós szerkesztett, s amit a vele egyetértő közösséggel, együttműködő, tehetséges és vele azonos szemléletű, elkötelezettségű munkatársi gárdával létrehozott és éltetett, téves vágányon haladt. Persze, nyomban hangsúlyozni kell, hogy e vágány nem vakvágány, nem a kisiklás veszélyét rejtő acéljárda volt. A maga nemében, a maga tartalmában kitűnő, magas értéknívójú, kiváló irodalmi színvonalú, eminens problémákat eredményes megközelítéssel tárgyaló, elemző szerkesztési eszközökkel tálaló és megvilágító lap volt. Amiben Miklósnak mint főszerkesztőnek meghatározó szerepe volt. A lapot és persze működtetőit elismerték, tekintélyt szereztek vele, a lap színvonalát sem kérdőjelezték meg, sem illetékesek, talán még az illetéktelenek sem. Én soha nem írtam a lapban, nem értem rá, másutt volt dolgom, mást bíztak rám. Nem is kísértem folyamatosan figyelemmel, mégis azok a rápillantások, amelyek számomra elkerülhetetlenek voltak, egyre nyomatékosabban rajzoltak ki egy kikerülhetetlen következtést és vészjelzést, ami már felvillant előttem: a lap tévúton jár! Ám ennek a megállapításnak részemről semmiféle következménye nem volt. Szerény magánbeszélgetésben elmondtam Domonkos Lacinak, Miklósnak - s természetesen nem értettek velem egyet. Szerintük a lap értékes művelődésügyi szerepet vitt, és ez a legfontosabb, amit egy lap végezhet.

A lappal való elégedetlenséget azonban maga Csoóri Sándor fogalmazta meg, aki különben a lap önmagában való értékeit sohasem vitatta... Csak éppen funkcionális tetteit és irányát. Azután a Világszövetség elnökségi ülésén tették szóvá. Ennek már súlya volt. Mert a lap a Magyarok Világszövetsége anyagi bázisán működött. Ám minden lapszámából kiolvasható volt, hogy a lapnak azokhoz a feladatokhoz, folyamatos szervező és informáló tevékenységhez, amire az MVSZ-nek szüksége volt, s amiért létrehívta a lapot, szinte semmi köze nem volt. A lap remekül funkcionált, csak nem a Szövetség érdekében és szolgálatában. Körülbelül úgy, mintha a lap nem is az MVSZ lapja volna, holott a *Világszövetség* címet viselte.

Ám Miklós nem akart változtatni. A maga és társai szempontjából talán igazuk is volt. Őket a lap nívója, a kívülről elismerése, a kulturális

missziós szerep kielégítette, nekik nem a Világszövetség elismerésére volt szüksége, hanem a saját értékszempléletük szerinti sikerre. S azt a lap biztosította. Egy belterjesebb, talán egy „üzemi lap”-hoz hasonló kategóriájú újságot nem akartak szerkeszteni. Ezt a feladatot degradálódásnak fogták fel, minthogy bizonyos vonatkozásban az is volt. Önállósulni azonban nem volt erejük, mert az önálló, támasz nélküli létet a lap természetesen nem bírta el.

S a lap, a *Világszövetség* című lap megszűnt, szerkesztői gárdája elhagyta. Miklós talán már akkor a nemzeti oldal egyetlen valódi hetilapjához került.

A Szövetség elnöke, Csoóri Sándor jól tudta, hogy egy világ-szövetségű lapra szüksége van a Világszövetségnek, hiszen a Földkerekség minden zugába szétszóródott magyarságnak szüksége van a Szövetségre, de hogy tudja, mit végez a szervezet, egy lapra is szüksége van. Akkor azonban sem bennem, sem velem kapcsolatban föl sem merült, hogy nekem valami szerepem lehet a Szövetség lapjával kapcsolatban.

Rövidesen új lap alakult *Világlap* címmel, de nem tudom, kinek a szervezésében. A legvalószínűbb, hogy ebben a Szövetség főtítkára volt a meghatározó személy. Mert az rövidesen kiderült, hogy az új laphoz olyan szerkesztőségi gárdát toboroztak, amelyben a résztvevők ugyan mímelték a Szövetség szolgálatát, ám ők még szemléletben sem álltak közel a Magyarok Világszövetségéhez. Magyarázatul talán elég annyi, hogy a mai terminus szerint talán a „liberális” jelleggel lehet őket minősíteni. Azaz nemzetidegennek, a magyarelles érdekek kiszolgálóinak hívhatók. Megjelent néhány szám, s persze gyorsan kiderült, hogy a lap produkált szellemi színvonala talán ha a küszöbét érte el a Hornyik Miklós által szerkesztett lapénak. A főszerkesztő egy volt rádiós szerkesztő lett, aki a Magyarok Világszövetsége elnökségi tagja it minősíthetetlen jelzőkkel illette (vén kretének és hasonlók), de volt közöttük egykori romániai Securitate-alkalmazott is. Miközben az elnökségben ismert és tekintélyes emberek ültek. Közülük talán meg kell említeni az Anyaországi Régió elnökségi tagjait, Csoóri Sándorral az élen: Chrudinák Alajos, Dobos László, Fekete Gyula,

Fónay Jenő, Kellermayer Miklós, Pozsgay Imre, Püski Sándor, Szijártó István. Én szerényen a Politikai Foglyok Szövetsége küldötteként vettem részt az elnökségben, Fónay Jenő javaslatára és alkalmi helyettesítésére, aki elnökhelyettesként az Anyaországi Régió elnöke volt.

A lap szerkesztése miatti felháborodásban és a főszerkesztőváltás kényszere miatt a személyi találgatásokban talán Chrudinák Alajos vette fel, rám nézve: - Hát itt van például Fejér Dénes. Bízunk meg őt! Csoóri, aki valamit tudott „szakmai” háttéréről, a javaslat mellé állt, Fekete Gyula szintén. Én már szerkesztettem lapot, igaz kisebb jelentőségűt, mint ami a *Világlap*, a Csongrád megyei hétezer fős építőipari nagyvállalatnak, a DÉLÉP-nek az üzemi lapját, az *Építőmunkást*, meg mellette egy kis réteglapot, a munkába „bejárók” lapjaként az *Inga Magazin* címűt. Domonkos Laci is bedolgozott abba. Igaz, az *Építőmunkást* csak négerként szerkeszthettem, Halász Miklós leple alatt, aki a *Délmagyarország* újságírója volt. Ugyanis '56-os szerepem miatt Komócsin Mihály megyei párttitkár látni sem akarta a nevemet nyilvános orgánumban.

- Vállalod? - kérdezte Csoóri, s Fekete Gyula nyomban rávágta: – Persze, hogy vállalja! Ezzel eldőlt főszerkesztői utam első lépésének iránya. De az elnökségi ülés után a részletekről beszélgetve Csoóri Sándorral, bejelentettem, hogy ez a főszerkesztés csak ideiglenes legyen, mert ha csak lehet, visszacsábítom Hornyik Miklóst a *Világlaphoz*, mert azért az ő szerkesztői rutinjával és személyi adottságaival legfeljebb csak ideiglenesen versenyképes a tőlem telő teljesítmény. Majd én gondoskodom arról, hogy a lap ezután a Világszövetség munkájáról, céljairól, gondjairól szóljon, s ha ez már bejáródik, akkor cserélünk Miklóssal, ő lesz a főszerkesztő, én meg a helyettes. Csoóri ebbe belement.

Miklós kitűnően szerkesztette ekkor a *Magyar Fórumot*, de már tett megjegyzést, hogy nem érzí jól magát ott. Nem a lappal, nem a munkatársakkal, nem a szerzőkkel s nem is a laptulajdonos Csurka Istvánnal volt elégedetlen. Hanem volt ott egy, a főhatalom-lapalapító-laptulajdonosnál is nagyobb hatalom. Mindenki tudja, akit érdekel, kire utalok, s azt is megértik, miért nem tálalom a választ a név kimondásával. Túl vagyunk rajta.

Azóta már a szeretett, tiszteletre méltó lapalapító is eltávozott, de azért a múltbéli tényt nem árt rögzíteni. Hátha várható ennek haszna is. Miklós elfogadta a feltételeket, de biztosítottam: az én tervezett feladatköröm főként arra szorítkozik, hogy a lap ne térjen elődje tévútjára. Ebben egyetértettünk. Nekem volt gyakorlatom, hogyan kell egy „üzemi lapot” szerkeszteni, s rám volt kiszotva a Világszövetséggel való szoros együttműködés szervezeti rendje és témaszolgáltatása.

Ám Miklós belépőjének nemcsak támogatói, hanem ellenzői is akadtak. Persze, nem nyíltan, hanem rejtve, burkoltan. Azok, akik odahozták a *Világlap* előző stábját, most is ugyanolyan nézetekkel ugyanúgy gondolkodtak. Nekik nem a Hornyik-nívóra szólt a törekvésük. Szükség volt néhány hónapra, amíg Csoóri is átlátta a fékezési trükköket, s Miklós is megelégette a *Magyar Fórum*nál folyó packázásokat és kijelentette, hogy átjön.

Nagy volt az örömöm. Tudtam, hogy Miklós nemcsak szerkesztői rutinját hozza, hanem személyes vonzást is jelent. Vissza is hozott több értékesebb és főként másként gondolkodó embert, akik hajlandóságot mutattak az új témavilág igénye szerint dolgozni. A régi gárdát próbálta óvni, amelyik annak idején idecsábította őket, de a lap új programját látván, ott tartani sem sikerült volna őket. Ők más feladatokra voltak hangolva. Ők nem tudtak leírni ilyen szavakat, hogy „magyar”, „Magyarország”, „Haza”. Szó szerint szabotálták az új irányt, így meg kellett válni tőlük.

Ebbe a helyzetbe lépett be Hornyik Miklós, akinek szemléleti elkötelezettsége miatt és ezen túlmenően is számos elkötelezett segítője jelent meg hívására, vagy csak egyszerűen jelenléte miatt. S Miklós belépése után jelentkezett a *Magyar Fórum* gárdájától is olyan óhaj, hogy szeretnének testületileg elbúcsúzni szeretett főszerkesztőjüktől. De már ott, az MVSZ székházában. El is jöttek, a klubban fogadtuk a vendégeket. A búcsúzás jelenetei közben kirajzolódott előttem annak a baráti légkörnek sok jellemzője, amivel Miklóst körülvették munkatársai. Aminek természetesen Miklós személyisége volt az indítéka és táplálója.

Ezután következett közel egyéves együttműködés, amit felejthetlenné tett a napi kapcsolat-

nak és a közös munkának harmonikus, elegáns, Miklósrá annyira jellemző légköre, amit előljáróban vázoltam.

Természetesen soha, sem alkalom, sem téma nem hozta elő, hogy ki is itt a főnök. Miklóst úgy vettem tudomásul, ahogy a köztünk lévő különbség automatikusan diktálta. Én érvényesítettem az MVSZ-központúságot a témákban s a lap szemléletében, folytattam a kapcsolattartást a Szövetség elnökségével, Miklós pedig szavaltotta az anyagok színvonalát és a kapcsolatot a szerzőkkel. Miklós a munkában igényes és pontos volt, annyira, hogy meg is lepődtem, hogy a könnyedség, a derű mennyire összefér a szigorral a munkában, a teljesítmény tartásában. Akkor láttam bele abba a módszerbe, ahogy Miklós kezelte a vállalt feladatokat. Pontos tartotta a határidőket, a munkaidőt is, de soha nem vált problémává, ha lapzárta táján akár estig, néha éjszakáig dolgozni kellett. Ugyanúgy érzett és vállalt felelősséget a lap minden soráért, mintha ő lett volna a főszerkesztő.

A mindennapi munkához négyen voltunk. Mi ketten, Czegő Zoltán erdélyi költő volt az olvasó-szerkesztő és egy páratlraul kedves, szorgalmas és igényes hölgy, Jutka írta gépbe a szöveganyagot. Kovács Laci, a kitűnő szemű és ízlésű fotós és Dukay Barna grafikus bedolgozott a lapba. A nyomdai előkészítő munkát Cseh Tibor TIMPKFT-je végezte gyorsan és nagy szakértelemmel. Természetesen szinte mindenki Miklós toborzottja volt, de soha föl sem merült bennem, hogy irigykedjem, mert nem az én szegedi szép szememért jönnek a laphoz új emberek. Egyik nap például besétált a szerkesztőségbe Járay Judit, az ország egyik legnevesebb külpolitikai tudósítója, s természetesen munkát kínált, majd hozott a lapba. Egy másik alkalommal Brády Zoltán, a *Kapu* főszerkesztője jelentkezett együttműködési javaslattal. S Miklós, aki újratorozta egykori szerzőit, még arra is figyelmet fordított, hogy nem őt, hanem név szerint engem keressenek.

A munkával és eredményekkel telített hónapoknak az vetett véget számunkra, aminek a Magyarok Világszövetsége is áldozatul esett. Amit a belső gáncsoskodás nem tudott elérni, a külső, a nyugati régióknak nevezett és a Kárpát-medencei régióknak nevezett csoport elérte. Ezek a „régiók” egy dilettáns MVSZ-alapító jogszabály révén ala-

kultak, s végül ezek zárták ki a Magyarok Világszövetségéből azokat a magyarokat, akik a leginkább odatartoztak – volna. Ez a jogszabály a külföldi, a tagságra előszörre jelentkező magyar szervezetek, csoportok jogává tette, hogy csak rajtuk keresztül lehessen csatlakozniuk a többieknek. Ez szinte halálos veszteséget jelentett a „többire”. Hiszen a számítók, a gyors spekulánsok jelentkeztek legelőször. Például Amerikából egy New York-i trupp. Talán köztudott, hogy milyen magyarok tanyáznak New Yorkban. Ők aztán, becsatlakozva, megakadályozták a nemzeti önérzetüket és jellegüket megőrző magyar szervezetek betagozódását az MVSZ-be. De főként az derült ki, hogy a „többiek”, sok száz ezer magyar taggal, már nem is voltak hajlandók csatlakozni, nemcsak a bennlévők engedélyjoga miatt, hanem ismerve azok „magyarságát”. Így az amerikai magyarság szervezetekbe tömörült nagy része, talán 90-95 százaléka soha nem került be az újjászervezett MVSZ tagjai közé. A New York-i csoportnak egy Papp László nevű építész volt a vezetője, aki a *Világ*lap szétverését a legbrutálisabb, szinte útszéli stílusban hajtotta végre. Az erdélyi csoport meghatározó tagsága a kolozsváriakból toborzódott. Egy olyan trupp, amelyik a saját klikkjének aránytalanul nagy létszámát küldte a Szövetség közgyűléseire, akik között a székelyföldi nyolcszázévezres székelymagyar népességnek egyetlen képviselője sem volt. Ezek a küldött-szavazók utasítást kaptak, kire és ki ellen kell szavazni, s amely utasítás korántsem szolgálta az erdélyi magyarság érdekét. Az ausztráliai küldöttség legfontosabb követelése az volt, hogy Fónay Jenőt az MVSZ zárja ki soraiból, ellenkező esetben minden ausztráliai magyar kilép a Szövetségből. Így történt, hogy az MVSZ elnöke végül egy nem magyar állampolgár lett, aki elképzelhetetlen irányba kormányozta a Szövetséget. De ez már távoli téma!

A lap megjelenését leállították, Hornyik Miklós tiszteletdíját csak ügyvédi beavatkozásra fizették ki, s a többi munkatárs is csak hónapok múlva kapta meg honoráriumát.

Ám ezt a csapást a hónapok, évek sodra elmosta az emlékezésből. Miklóssal a barátság nemhogy meggyöngült volna, hanem megerősödött. S barátaim, támogatóim sorában Miklós volt az egyetlen, aki fáradhatatlanul győzködött:

Írni! Írni! Írni! Jelet hagyni magam után. Fő érve és ambicionáló fő mondata így hangzott: „Amit te átéltél, azt senki nem tudja megírni, csak te, örökölni hagyni az utókorra.” Miklós fiatalabb volt nálam, több mint tíz évvel, de mindig idősebbként biztatott, szinte kényszerített, szóban, le-
vélben. Megható volt látni, hogy nemcsak velem törődött, mást is biztatott, ambicionált. Miközben maga nemcsak beszélt, hanem élő példát mutatott könyveivel, előadásaival.

Felejthetetlen ember volt, s nemcsak volt. Ma is él bennünk és élni is fog, amíg mi élünk. Írásaiban megmarad a magyar kultúra végéig.

Szegény Miklós, sorsszerű, korai véget ért. Alkotóereje teljében ment el közülünk. De egy vallomással még tartozom emlékének és az olvasónak. A szomorú ügy az utolsó év utolsó hónapjairól szól.

Azt hittem, a személyiség ereje és változathatatlansága mindig ellenáll a betegségnek. Hozzám közel álló embereket, távozó bajtársaimat látogattam meg, nemegyszer szinte utolsó órájukban. Volt, aki tiszta tudattal tudta, mi vár rá, várta a véget, felkészült rá, kimondta. Egy idős, kedves tanító kollégám a fiának mondta: - Ne menj orvosért, kicsöngettek.

Miklóssal elkövettem azt a hibát, hogy egészségesként, örökéletüként közeledtem hozzá, talán ez feledteti, hogy közel a vég. De úgy látszik, hogy a súlyos, halálos kórban végül már nem a tudat vezérel, hanem maga a kór, amely még életben elpusztít minden emberit, csak maga marad meg, vele a tehetetlenség, a kikerülhetetlenség tudata, a vég réme.

Miklós egyik utolsó könyvével kapcsolatban olyan megjegyzéseket tettem, ami máskor játszva megengedett volt, sőt elvárt, az őszinte vélemény kimondásának a joga. Most a földi, az emberi lét utolsó indulatfellobbanása erősebb volt minden türelemnél, minden megértésnél. Talán az a megfogalmazatlan düh is munkált benne, ami szintén ismert az utolsó reakciók között: „Miért éppen én? Miért nekem kell elmennem? Miért nem ez a nálam idősebb, inkább soros megye el? Ő nem is annyira tehetséges, mint én, kevésbé életérdemlő, én többet tudnék még használni, adni!” Természetesen e mondatokat nem mondta ki, hanem ezt írta: „Nem tagadom, túlérzékeny vagyok. Túlérzékeny és nagyon könnyen sebez-

hető, mert már minden mozdulatom a búcsú mozdulata, sajnos.”

Válaszlevelemben a megszólítással próbálkoztam a korrekcióra: „Miklós! Barátom!” De a sorok, mondatok félreismerhetetlenül az élet, az egészség, a haláltudat-nélküliség szavai és mondatai voltak csupán, amelyek már nem átérő híd a két tudatvilág között.

De nem erre, nem ezekre emlékezem! Nem láttam halálos ágyán, mint sok bajtársamat és családom, eleim tagjait. Nem a kínok marta, nem a halálfélelem gyötörte, nem a betegség sorvasztotta arcra emlékezem, ha Miklóstra gondolok, ha könyvét olvasom. Könnyű felidézni oly sokszor látott mosolyát, humorát, okosságát, logikáját, könnyed eleganciáját, élő személyisége harmóniáját, életteli, szeretnivaló személyiségét. Gondolatban néha beszélgetek vele, nem a különözésről, hanem az azonosságról, a hasonlóságról. Idézem magamban, magamnak biztató, ambicionáló, önérték-erősítő mondatait, amelyek nekem szóltak. Ezek a hűséges tanúk, cáfolhatatlan bizonyítékok, hogy ki volt, ki volt nekem, számomra Hornyik Miklós. Az utolsó megszólítás: Miklós! Barátom!

Ezt őrzöm róla, így emlékezem rá, amíg csak élek.

„Miklós, Barátom!

Húsz éve ismerlek, húsz éve ismersz. Életem negyedét veled együtt töltöttem el. E húsz év barátságáról soha nem beszéltünk olyan mélységgel, amit elért és jelentett számunkra, de mindkettőnk tudta, milyen minőségű és mennyit ér. Legalábbis én tudtam, de úgy, hogy tőled soha nem kellett kérdezni az azonosságot. Talán ma sem kell megkérdezni, akár gondolatban sem. Én talán jobb és több lettem e barátság által, örömet és néha nyugalmat sugallt, megerősített. Most azonban kell erről beszélnünk! E húsz év emlékérről.

Ha a halálra készülsz, ne gyűlölködés, gyanú vagy hiúság uralja gondolataidat, hanem a megbékélés, még azokkal is, akikkel eddig békétlenségben éltél. S akivel eddig barátságban, harmóniában és szeretetben éltél, ne gyűlöld, hanem tételezz fel számára ugyanannyi igazságot és képességet a valóság valós felismerésére és megértésére, amennyit magadról tételezel.

Ha a halálra készülsz, ne hidd magad sem kiváltságosnak, sem egyedülálló szerencsétlennek, hiszen mindannyian a halálra készülünk, s ebben egyedileg is egyformák vagyunk. Aki előbb megy, s aki utána, számukra nem derül ki, ki járt jobban. Ez még akkor is igaz, ha az élet számunkra a legnagyobb kincs, s a halál a legnagyobb veszteség. A halálra készülvén kikerülhetetlenül szembe kell nézni a kikerülhetetlennel, amely mindenki számára az.

Ha a halálra készülsz, vedd számba, néztél-e már szembe a kikerülhetetlen halállal. Ha igen, akkor kissé már megedződöttél a szembenézésre, a felkészülést kissé gyakoroltad - gondold a sok ezer magyarra szülőföldeden, azokra is, akik meghaltak s azokra is, akik megmaradtak utána. S tételezd fel, hogy ezt az utat sokan megjárták már. Ha a magam sorsát számba veszem, négy alkalomra emlékezem, amikor úgy tudtam, már csak percnyi időre, már csak karnyújtásnyira áll előttem a halál. Álltam fegyvertelenül szemben fegyverekkel, s nem volt menekülési út, volt hogy lőttek is rám (ránk!), csak nem találtak el. Vagy akkor, amikor a kihallgató tisztem jóslásként a kötélhurkot jelképező ujjsavart mutatta a nyaka körül. Mindig anyám jutott eszembe, hogyan éli át, ha megtalálnak holtan. Eddig sikerült megmenekülnöm, de tudom, nem mindig sikerül a menekülés. Emberek vagyunk, nem többek, mint a világ apró alkatrészei, alaptörvényeit nem tudjuk sem megváltoztatni, sem kikerülni. Én »békés« halálom óráira csillagászati könyvet kértem és készítettem elő újraolvasásra, mert a mindenség és a végtelenség talán enyhíti saját életdrámánk fájdalmát, hiszen a nagy rendszerben talán még porszemnyiek sem vagyunk.

Ha a halálra készülsz, számold azzal, hogy akikre életedben hatottál, akik szerettek, s akik még élve maradtak a Te távozásod után, haláloed után is élőként hordanak magukban, rád emlékeztvén. Még akkor is, amikor nem jutsz eszükbe, de hatásod, elvontabb emléked már beléjük égett, életük végéig lényegükké vált. Mert életelemedet, a »Jelet hagyni!«-elvet megosztottad és megvalósítottad. A Te »jeled« tapasztalatunkban és olvasatainkban megmarad. Amíg van, amíg él valaki, aki úgy gondol rád, ahogy most reméled: megértéssel, becsüléssel és szeretettel, addig Te is élsz, ha földi alakban már nem is

létezel. Ne ritkítsd hát a jeled őrzők számát az utolsó földi életszakaszodban, és ne rontsd el, ne keserítsd meg a rád való emlékezés ízét! Ne akard ártó méreggá, torz felismeréssé változtatni! Ne állj bosszút, ne a büntetést tervezd, és ne fenyegezz, hanem amíg élsz, élj úgy, ahogy eddig éltél, tág és gazdag látókörrrel, nagyvonalúan és nagylelkűen, okosan és elegáns stílussal, hogy ilyennek lehessen Téged megőrizni. Ne válj szerénytelenné és kizárólagossá, minden bölcsesség és ismeret képzel, páratlan birtoklójává. Úgy távozz közülünk, hogy újra emlékezz: »...mint minden ember, fenség...«, és tudd, hogy a távozás rettenete hatására nem kell megváltoztatnod azokat a viszonyokat és érzelmi erőtereket, amelyekben éltél. A halál előtt ugyanis az utolsó percig élő ember vagy, az elmúlás ne torzítsa el eddigi létedet. Tudd, hogy pótolhatatlan vagy, hogy hiányozni fogsz nekünk, hogy szorul és megfájdul a szívünk, valahányszor Rád gondolunk, s hagyott jeleid pótolják valamennyire személyes jelenlétedet.

A közeli megbántottság élményét vizsgálód felül és mérlegeld újra, képes voltam-e, képes lettem-e megbántani Téged? Fogd marokra a torzító képzeletet és tudd, emlékezz arra, amit eddig is tudtál rólam s én tudtam Rólad. Hiszen az utolsó telefonbeszélgetésünk háromnegyed része az elismerésről szólt, arról, amire vágysz, amire vágyunk valamennyien. A beszélgetés egy-negyede sem lett volna még ennyi sem, ha nem lépsz a becsmélés, a lekezelés, a lehülyezés iszapos útjára. S vélt abszolút igazad bűvöletében és rögeszméjében nem zárod be a megértés (és megmagyarázás) ajtaját. Hogy oda haladtál vagy hátráltál, ahol csak az a szemlélet létezik, amit Te birtokolsz és tökéletes igaznak tartasz.

Pedig, ha a halálra készülsz, el tudsz jutni a megértés olyan fokára vagy mélységébe, ahova eddig nem jutottál el. Ugyanis, amit én neked mondtam, nem a halál előtti embernek, hanem az élőnek mondtam. Ezért nem helyezkedtél a minden helyzetben egyformán kimondható igazság, a helyes, okszerű, logikus ítélet kimondhatóságára. Engem ugyanis nem a meggyőzés, hanem a segítség, a jobbitás szándéka vezérelt. Azt gondoltam, hogy ismét egy amatőr beavatkozás nyomát látom. Nem gondolhattam, hogy a tartalomjegyzék, amit én nem a szerző, hanem

az olvasó tájékoztatói eszközének, az írott mű szerkezeti váza pontos tükrének tartok, nálad az írói, az alkotói munka része, sőt különös, hangsúlyos része. Ilyet még nem is hallottam. Nekem ez olyan, mint ha a háztető vagy akár a híd szerkezetéből kihagynak egyes rögzítő elemeket. Számomra ez a rogyadozás veszélyét képezi. Ezért bátorkodtam szót emelni érte, egy más szerkezetszemlélet nézőpontjából. Amit én nem hülyeségnek s nem hozzá nem értésnek, hanem nélkülözhetetlennek tekintek.

Hogy Te, Miklós, milyen búcsújutalmakat osztasz, milyen ajándékozásból kívánsz kihagyni engem, nem változtatja meg azt a törődést és segítséget, amit részedről tapasztaltam az elmúlt húsz év alatt. Akkor sem változtatja meg, ha mindezt most visszavenni szeretnéd. Még akkor sem, ha tudomásul kell vennem, hogy amit utolsó beszélgetésünkön hangsúlyoztam, köszöntem meg, el sem jutott figyelmedig. Leveledben nem is emlékezel erre. Pedig ez hangzott el (kissé restelkedve ugyan, mert nem vagyok híve sem a pro, sem a kontra dicséretnek mondásának és hallásának sem): »Hosszú életutamon nem volt olyan (férfi) barátom, aki annyira törődött velem, mint Te«. Ezt mondtam! S ezt nem is hallottad a vélt sértés miatti dühtől elvakulva.

Nem szükséges a keresztyéni megbocsátásról beszélni, ugyanis nincs mit megbocsátani. Megbocsátani a bántást, a sértést lehet, vagy talán kell, de itt részemről sem bántás, sem sértés nem történt. Akkor sem, ha úgy érzed, és ezért hányod szememre. Csak megismételni tudom: bizonyítékul gondold az elmúlt húsz év érintkezéseire. Az talán megnyugtat és megbékít. Én ugyanis a könyvedet, a könyveidet ugyanúgy veszem kézbe, mint eddig.

Ne akarj, Miklós, más emléket hagyni magadról. Maradj olyan, amilyen vagy, amilyen voltál. Maradj hű ahhoz, ahogy megismertünk, ahogy megismertelek.

Szeged, 2011. május 31.

Baráti s talán utolsó öleléssel: Dénes

Itt már befejeztem a levelet, be is írtam a gépbe, úgy gondoltam, mindent megírtam, ami még fontos lehet. Ám akkor az asztalomon lévő könyv

ötlött szemembe, a Számadás I. kötete, amit neked is elküldtem. Nem is azért, hogy elolvasd, hiszen hol is van ez azoktól a művektől, amelyek olvasásával töltötted az életedet. De akkor döbbsentem rá, hogy ez a Számadás, csaknem ugyanazt a húsz évet tekinti át, amely életrajzunk közös éveit érinti. S lám, milyen más tartalommal rendezi azt a húsz évet! Számok és adatok keretébe tereli, hétköznapi gondok tömegével telve, azokról szólva, azokat számba véve. Amik mind nem rólam szólnak, hanem üldözött, kisémmizett, félrerúgott emberek sorsáról, kettétört életéről. Ebben a Számadásban is s a többi kiseded »művemben« is nem magamról, hanem másokról, egy-egy közösségről szólok, s nem is a történetükről, hanem a gondolataikról és azok próbált felvállalásáról, 870 olyan sorsról, amelyek viselői rám bízta, rám terhelte gondjaik remélt megoldását vagy enyhítését. Sorsuk, létük némi javítását vagy legalább e javítás reményének megvillantását várva el tőlem. Akik érdekében való húszévnnyi küszködésről szól a Számadás. Nem leírásáról, hanem a vele, velük való foglalkozás, értük való kiabálás, felterjesztés, vitatkozás, elintézés tevékenységéről. Tudom, hol van ez Ottliknál! Hol vannak ezek a gondok, e sorsok terhe azokétól, akik értelmük, értelmiségi létük polcain vagy ormain ülve vagy lebegve talán nem is gondolnak arra az értékrendre, s azokra, akik az élet legfontosabb értékét, az élet létét biztosító, az anyagi lét feltételeit, a »javak megtermelését« végzik, az éltető értékeket teremtik meg. Amikből valamennyien élünk. A katonák is, a határon működő iskola ebből eltartott gyermekei is. Akik közül talán nem is az okosak, a megfelelők, a beilleszkedők az élet hősei, hanem Apagyai, aki látzatprimitívusé mellett a legnagyobb és legkövetkezetesebb jellem a »határon«. Az én Számadásom azokról íródott, azoknak a számon- és gondolaton tartásáról, akik soha nem olvassák el a határon lévő iskoláról szóló ópuszt, mert ezernyi súlyos, ólomsúlyos gondjuk és feladatuk terhe alatt élnek. Nem is érdekli őket, nem is értenék. Gyermekek- és ifjú éveim tizedeiben magam is hasonló gondokban időztem. Nem esztétizálással - kemény, kikerülhetetlen és mással helyettesíthetetlen munkával. Nekem hétéves koromtól nem volt eltartó apám, csak szegény, értünk, hármunkért roskadásig megterhelt anyám és édes

testvéreim. Mi más régiókban éltünk, mint akár Ottlik, akár Ottlik oly kedvelt hősei. S én most az ehhez hasonlókról adtam Számot. Nem az általad minősítő gondról, a »levéltáram dossziéinak kiürítéséről« – mint írad. Nekem mindaz a nemes, ám a való élettől tulajdonképpen idegen esztétikai bővölődés csak mellék-, tizedrangú érdeklődés és netán végül el sem végzett feladat maradt. Amiről Te nem is tudsz, ne is tudjál! Nekem tizennégy éves koromban hurokkal nyulat, csapdával varjút fogni vagy később orvvadászni kellett, a temetőből a »fölsleges« tuja-fákat kivágni, a vasútról, a mozdonyokról szemet lopni, hogy legyen vacsora, és meleg legyen a cementpadlós kiskonyha, a »lakás«.

Ezért, gondolom, a halállal szembenézve, az élet letöltött éveivel és vállalt feladataival elszámolva korántsem azokon a voltképpen jelentéktelen gondokon vagy más, különböző elgondolásokon kell évelődni s talán megsértődni, ami a számbavétel, az áttekinthetőség rendjét és világosságát tartja (akár egy könyv tartalomjegyzékében is!) a legfontosabbnak. A gondolati, az esztétikai régiók, s nyugodtan leírom, Ottlik gondolataival, gondolataival – akár Örley iratköteggel, »csomagjával« - kiegészítve vagy arra ráépülve, mindezek ellentétében vagy legalábbis azoktól mérhetetlen távolságban lévő valódi élet-értékkategóriák barázdáiban vagy éppen szikeseiben és bozótjaiban »játszódnak« le. Nem az éteri régiókban. Azaz, amit hangsúlyozni kívánok: más értékkategóriák, más értékminőségek is vannak, voltak és lesznek a világon, Miklós, mint aminek a talán hiányos szemléletét felrovod nekem s irányzol elő büntetést, holott ha meggondoljuk, nekem is lenne mit bőven felróni – ha ezen a szinten s ezzel tölteném vagy helyettesíteném a veled kapcsolatos időmet és gondolataimat.

A Számadás más »mű«, mint Ottlikéi. Olyan azonban, amelynek számba vett értékei, gondoljai nem »csengenek le« – mint Tamás szellemesen megjegyzé - soha, hiszen az emberiség szegényeinek, becsületeseinek, talán tehetségtelenjeinek sorsa örök gond marad. És nem lesz kisebb e gond soha.

Miklós, Barátom!

Talán jobb lett volna az élet szívárványosabb szakaszain és tájain beszélni e szemléleti különbségekről, de amíg az ember él, sohasem

késő gondolatokat és szemléleteket cserélni egymással.

Szeged, 2011. június 3.

Szeretettel: Dénes

De e levél alig befejezhető! Leveled sorai ugyanis már valótlanságokat, sőt rágalmakat is megfogalmazznak. S emellett nekem rovod fel a »kötelező egyetértést«. Azt írod: »Elszóltad magad: még el sem olvastad a Scott kapitányt és máris kötelességednek érzed, hogy nekironts a tartalomjegyzéknek. (...) Mondd, Dénes: Te nem a könyvet olvasod el előbb, hanem mindig a tartalomjegyzéket?«

Bizony, Miklós, így van, ahogy kérded. S remélem, Te is így teszel, ha egy könyvet kezdedbe veszel. Mert ha nem, csodálkozom. Ha egy könyvet kezembe veszek, először a küllemét, a borító cím- és hátoldalát vizsgálom, a könyv méretét, oldalszámát, »vastagságát«, kézbeillő voltát, aztán könyvészeti, sajtójogi, nyomdai és kiadói adatait, szövegeit nézem át. Mint mindenki, aki a könyvet nemcsak »művészi« produktumként, hanem információ-módszertani és hasznossági, kezelhetőségi szempontból vizsgálja. Azaz az olvasó számára szükséges és már a könyv kiválasztását, a megvételét, a megvételre való kedvét motiváló tényezőket veszi sorra. Ezek egy része gyakran nem is így megfogalmazott, de kétségkívül így ható folyamat. Csodálom, hogy Te ezen csodálkozol! Aligha tájékozódta olyan kiadói, könyvszerkesztői kötetelmek terén, ahol ezeket elemi (iskolai) fokon tanítják vagy tudják. Pl. Amerikában! S e szemlélet különösen fontos, sőt domináns számomra egy olyan könyv esetében, amit barátom, Hornyik Miklós neve fémjeléz. Azután következik az »elolvasás«, ami nem az általam, úgy látszik elvárt hajbókolással és fönntartás nélküli egyetértéssel kezdődik, hanem a »kételkedem, tehát vagyok« szerinti objektív mérlegeléssel. (Mint a tied!: Legfontosabb volt „a levéltár-dossziék kiürítése”, Ha-ha-ha!) Hiszen már a tizedik-huszedik oldal elolvasása, s a könyv végiglapozása során szembetalálkoztam a könyvszerkesztési dilettantizmus példáival. Persze az a „dilettantizmus” föl sem tűnik, sőt nem is létezik annak számára, akit az olvasó egyáltalán nem is érdekel, csak a szerző. Ha az olvasónak

valamiért nem tetszik a könyv, vagy elégedetlen valamivel, akkor az olvasó hülye, bunkó, s nem is mérhető a szerző nagyságához. Én ezt, az általam vélt olvasói érdeket merem szóvá tenni. Igaz, fülhallásoddal és feledékenységeddel elmentésben nem először és »rárontva«. Mert először a dicshimnuszokat soroltam el és örömeimet a könyv megjelenése okán, a köszönet szavait s a könyv színvonalát érdemlő dicséreteket. Ügyelve persze arra is, hogy a félelem, ami azért benem volt, hogy tudom-e mindezt úgy elmondani, ne tűnjön benyalásnak és elvtelen magasztalásnak. Amit nemigen kedvelek. Ezeket követte a dilettantizmus elmarasztalása. Ám! Azt is meg kell mondanom – amit előtte már Dominak is elmondtam, hogy azt hittem, újra egy hozzá nem értő, dilettáns barmolta el a tartalomjegyzéket. Ó, ha tudom, hogy e tartalomjegyzék is az alkotott mű egyedien magasszintű része, talán inkább megtartom magamnak a véleményemet. De azt hittem, egyetértéssel segíték neked lenyelni, ami a könyvvel történet. Domi még biztatott is, hogy mondjam el, »Miklós örülni fog«. Hát nem örült! Sőt! Kíméletlenül le.... Ez lett belőle. De nem tanulság nélkül. Büntetendő cselekmény, sértett megrágalmazás, s ami a legfontosabb: összekötve Gazda József könyvének korrekciójával, sőt azzal azonosítva. Szép! Gazda József könyvével kapcsolatban szó sem volt tartalomjegyzékről. Névmutatóról volt szó. Az ő könyve olyan szempontból kifogástalan, de a kiadó nem készítette el a névmutatót, ami híján a könyv kezelése hihetetlenül nehézkes. S aminek pótlását Gazda Józsi bácsi és az a 15-20 ismerősöm, barátom, akiknek elküldtem az általam elkészített névmutatót, mind hálás köszönettel nyugtázta. Ennyit az azonosító párhuzamról!

De van még valami. Mind Gazda könyve, mind a Számadás olyan fokú és szintű elismeréseket és köszöneteket generált számomra, amilyeneket Ottlik Géza Iskola a határon könyve is megérdemelne. S ezt csak azért párhuzamosítom, hogy szemléltessem, nemcsak irodalmi vagy művészi vájt fülűekből áll a világ, s nem csak ők tudnak vagy talán jogosultak olvasni és tetszést nyilvánítani. A világ, az olvasók világa is kissé tágasabb. Igaz e másfajta olvasók nem kapnának dicséretet sem tőled, sem más brancsbelitől eltévelyedésükért, talán valamennyien bunkónak mi-

nősülnének, amiért nem Ottlik-bűvöletben élnek, sőt azt sem tudják, hogy Ottlik Géza létezett.

Nos, volna még, de reménytelen. »Esszékötetben képjegyzék?«, ilyen kérdésed is van, meg hogy »Örkény, Pilinszky stb. mind hülyék?« Nem emlékezem, hogy Örkény vagy Pilinszky könyveit említettem volna, csupán Te teszel úgy, mintha én utaltam volna rájuk. Én a Te könyvedről beszéltem, annak szerkezeti, szerkesztési, a tájékozódást akadályozó hiányairól. A véleményem szerinti hiányáról. Engem ma sem érdekel, hogy Te ezeket hiánynak vagy éppen érénynek tartod-e. Nem haragszom érte, s nem is nézlek le miatta. Mint Te, aki lebunkózod Tamást, amiért mást mer gondolni Ottlik aktualitásáról, meg engem, amiért nem a Te mértékeddel mérem a Te saját könyvedet. Nem aránytalanság ez? Nem túlzott elfogultság? Nem állítom – kérdezem! S vajon ez igazolja a más, akár Gazda, akár a Számadás leszólását? Gazda könyvét még kívülről sem láttad, pedig egyedülállóan gazdag: közösségi, nemzeti ügyekben. A könyvbemutatón, amiért ideutazott Szegedre Kovásznáról, elmondta, hogy amikor gépbe írta a vallomásokat,

végigsírta a munkát a fájdalomtól, a más fájdalomával való együttérzéstől. A 310 szereplővel. Közösségi együttérzéstől.

Ha a büntető szankciókat én is úgy értelmezném, mit Te, akkor az volna a megfelelő, párhuzamos reagálás, ha egyszerűen visszaküldeném vagy még jobb, kifizetném a nekem küldött Scott kapitányt, mint a birtoklására méltatlan személy. Mert akkor egy szavad sem lehetne, hogyan nézek rá, mint vélekszem róla. Amit nekem ajándékoztál, arról érezheted, hogy voltaképpen a saját tulajdonod, sérthetetlen és bírálhatatlan, amit kölcsönadtál öröklejára. De ha megveszem? Ha ez méltatlanságom miatt megnyugtat, kérek, közöld, melyik változatot tartod magadnak megfelelőnek, neked tetsző szemléletnek és megoldásnak. S mert mint írod: »olyan unalmas ilyesmiről beszélni«.

Hát abba hagyom. S megnyugtatlak, többé odaáttra sem jut el egyetlen bíráló szavam sem. Amit az élők szántam, neki mondtam el.”

Szeged, 2011. június 5.

Dénes

Sterbencz Károly